

СВОБОДА ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ПРАВОВИЙ ПРИНЦИП

Свобода підприємницької діяльності – одне з найважливіших конституційних прав громадян, що закріплене ст. 42 Конституції України і конкретизується цим положенням у галузевому законодавстві, зокрема, у цивільному та господарському, де свобода підприємницької діяльності закріплена як базовий принцип. Тож це право в основі принципу свободи підприємницької діяльності як міжгалузевого принципу, що є правовим кодом правового регулювання правовідносин в економічній сфері.

Цей принцип імплементовано у таких ознаках підприємництва як самостійність та ініціативність: вільна ініціатива визначає основні напрямки діяльності підприємця, прийняття ним рішення щодо її здійснення та вільний вибір роду занять. Тобто, свободою підприємництва є як вільне його здійснення, так і свобода його здійснення чи не здійснення.

Поняття «свобода», правовою свободою є природна влада особи робити те, що їй подобається, якщо це не забороняється законом, або не завдає шкоди правам інших осіб. Проте свобода людини не може бути абсолютною, оскільки вона обмежена таким самим становищем інших людей, тому основою свободи є рівність можливостей для всіх, що має забезпечуватись державою.

Свобода підприємницької діяльності визначається як право на вибір будь-якого виду і форми підприємництва у будь-якій його сфері та встановлених законом організаційно-правових форм, створення нових форм підприємництва. Також вона виражається також у свободі розпоряджатися своїми здібностями до праці, що виявляється в свободі вибору роду діяльності або професії, свободі від несумлінної конкуренції і монопольної діяльності, а також у загальній свободі вчиняти все, що не заборонено законом.

Свобода підприємництва є швидше свободою економічної діяльності в найширшому значенні без урахування реальної моделі її здійснення. При цьому реалізація прав підприємців, з одного боку, забезпечується, а з іншого – обмежується державою з урахуванням об'єктивних суспільних інтересів. Вона не є абстрактною категорією, а наповнена конкретним змістом, обмеженнями та заборонами.

Свобода підприємництва визначена як загальна засада цивільного законодавства (ст. 3 ЦК України) та принцип свободи підприємництва (ст. 43 ГК України). Звідси висновок – ЦК регулює відносини підприємницькі і є основним актом у цій сфері і нащо ще один, яким є ГК України. Саме у ЦК є норми, які визначають правове становище фізичної особи як підприємця (статті 50–54), правове становище підприємницьких товариств (господарсь-

ких товариств, виробничих кооперативів) як суб'єктів цивільно-правових відносин (статті 81–166), а у Книзі п'ятій врегульовано окремі договірні зобов'язання за участі підприємців.

Сутність принципу свободи підприємництва розкрито через принципи, що закріплені у ст. 44 ГК України. Фактично у ній йдеться про свободу підприємництва як базовий принцип підприємництва, про проявляється у його під принципах як правах: вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності; самостійного формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; вільного найму підприємцем працівників; комерційного розрахунку та власного комерційного ризику; вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом; самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Йдеться про його комплексність, що відображено в рішеннях Європейського Суду справедливості в Люксембурзі по конкретних справах і охоплює: 1) свободу вибору занять або професії; 2) свободу від незаконної конкуренції; 3) загальну свободу вчиняти все те, що незаборонене законом. Тож принципом свободи підприємництва є основна ідея, що дозволяє і гарантує вільно ухвалювати рішення про використання власниками майна, капіталу або засобів виробництва з метою створення власного бізнесу, а також вільно організовувати підприємництво з урахування економічних закономірностей.

Свободу підприємництва стримується встановленням певних заборон і обмежень в її здійсненні. Вони стосуються, по-перше, суб'єктів, які мають право здійснення підприємництва, а, по-друге, пов'язані із забезпеченням рівних умов його здійснення. Так, законом встановлені обмеження щодо підприємницької діяльності депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також заборона зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Така діяльність обмежується, якщо цього потребує необхідність захисту прав споживачів, забезпечення якості і безпечності продукції, послуг і робіт недопущення зловживання. Отже, обмеження свободи підприємницької діяльності встановлюються з метою захисту інтересів окремих осіб, а також суспільства у цілому.

Обмеження попереджають погіршення довкілля, недопущення змови підприємців проти споживачів тощо. Таким чином, враховуючи ризиковий характер будь-якої економічної (зокрема підприємницької) діяльності, її здатність

заподіяти шкоду самим підприємцям, іншим членам суспільства, безпеці суспільства і держави, а також з метою стимулювання соціально-економічного зростання, держава повинна розумно поєднувати, з однієї сторони, цілеспрямований вплив на економіку і, з іншої – надавати підприємцям самостійність. Така політика охоплює чітке законодавче визначення підстав і меж публічного втручання в підприємництво, його адекватне правове регулювання, встановлення належного контролю за його здійсненням у позитивному праві.

Слід зауважити, що свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом, попри відомий дуалізм у законодавчому регулюванні підприємництва повинна підкорятися принципам цивільно-правового регулювання. В структурі названої загальної засади пропонується виділяти три її складових елемента: свободу вибору заняття підприємницькою діяльністю; свободу вибору виду підприємницької діяльності; свободу договірних відносин при здійсненні цієї діяльності (підприємницьких договорів).

Таким чином, свобода підприємницької діяльності не є безмежною. З одного боку – це система можливостей, що надаються вказаному суб'єкту, що дозволяє повною мірою реалізувати підприємницький потенціал, а з іншого – держава, що встановлює певні межі її здійснення з метою забезпечення дотримання прав і законних інтересів інших учасників суспільних відносин.

УДК 346.1 (043.2)

Боднарчук О. Г., к.ю.н., доцент, **Баран Т. А.**, студент,
Національний університет ДПС України, м. Ірпінь, Україна

ДО ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ З ІНШИМИ ВИДАМИ ВІДНОСИН

Деякі відносини, пов'язані із господарською діяльністю, мають схожі ознаки з господарськими відносинами. Розмежування предмета правового регулювання за Господарським кодексом України, з іншими видами відносин, які виникають у зв'язку зі здійсненням господарської діяльності, має суттєве значення для застосування господарського законодавства.

Віхров О. П. зазначає, що предметом регулювання господарського права є господарські відносини. ГК України визначає ці відносини як такі, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності, і проводить розмежування їх з іншими видами відносин з прикладною метою – визначити сферу дії його норм, встановити коло відносин, які регулюються цим Кодексом [1].

Так, відповідно до ст. 4 ГК України, у сфері господарювання можуть виникати відносини, що не мають усіх ознак господарських правовідносин і не є предметом регулювання господарського законодавства. До них належать: